

Posudek na habilitační práci PhDr. et PaedDr. Marka Šmída, Ph.D., Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950, Brno: Centrum pro demokracii a kulturu 2015, 544 s. včetně příloh

PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D. patří k předním historikům českých církevních dějin, které zkoumá zejména v historickém kontextu 20. století. Je autorem a spoluautorem důležitých monografií a edic dokumentů a několika desítek odborných studií zaměřených zejména k moderním dějinám církve a významných církevních činitelů v českých zemích a v Československu. Pedagogicky působí na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

V předložené habilitační práci M. Šmíd meritorně zkoumá osobnosti apoštolských nunciů a prostředí apoštolské nunciatury v Praze v letech 1920-1950. Autor se pokusil detailně a komplexně rekonstruovat osudy jednotlivých diplomatických misí symbolizovaných postavami pražských apoštolských nunciů. Zachycuje, jak postava každého apoštolského nuncia představovala a spoluurčovala podobu československo-vatikánských vztahů ve sledovaném období. Knihu M. Šmída lze posuzovat a hodnotit v několika rovinách. Mezi nimi lze jistě vyzdvihnout jeho osobní badatelskou motivaci a přínos v oblasti archivního a historického výzkumu. Výrazným podnětem k bádání o dané problematice bylo jeho osobní studium Tajného vatikánského archivu v Římě, kdy měl možnost se seznámit s dosud nezveřejněnými fondy a neznámými dokumenty.

Autor rozčlenil monografii do šesti kapitol, do kterých zahrnul i úvod a závěr. Čtyři hlavní výkladové kapitoly sledují osobnosti a činnost čtyř apoštolských nunciů a jejich sekretářů v chronologické posloupnosti. Kapitola věnovaná osobnosti apoštolského nuncia a počátečnímu období diplomatického angažmá nuncia v nově vzniklém Československu popisuje navázání diplomatických styků mladé republiky a Svatého stolce. Autor věnoval pozornost výkladu kritérií výběru a duchovně diplomatické formaci apoštolského nuncia a jeho přijetí a vnímání československou stranou. Upozornil, že v rámci diplomatického sboru zastával nuncius post jeho doyena, což mu umožňovalo být ve stálém kontaktu s diplomaty dalších zemí akreditovaných v ČSR. V kapitole o působení apoštolských nunciů v Československu posuzoval a hodnotil M. Šmíd diplomatické a duchovní působení jednotlivých apoštolských

nunciů. Analyzoval a srovnával jejich kontakty s domácím klérem a politiky a zkoumal i míru jejich zájmu o politické, náboženské národnostní poměry v zemi. Hodnotil i osobnostní rozměr působení nunciů a sledoval blízké osoby i důvěrníky, kteří nuncia obklopovali a informovali. Ve třetí výkladové kapitole autor zkoumal podobu ekonomického i sociálního zázemí pražské nunciatury a svým způsobem tak poutavě přiblížil i každodenní život nuncia i nunciatury. Zajímavá, byť nepříliš radostná, je pasáž této kapitoly věnovaná likvidaci pražské nunciatury po únoru 1948.

Závěrečná výkladová kapitola sleduje a vysvětluje příčiny nunciiových absencí. M. Šmíd v této kapitole analyzoval a interpretoval příčiny ukončení některých diplomatických misí a pokusil se vyložit postoje československé vlády a Svatého stolce k těmto složitým otázkám. Autor v této souvislosti konstatoval, že žádná ze sledovaných apoštolských misí působících v Československu v letech 1920-1950 nebyla bezproblémová. Nunciiové se potýkali často s nepochopením československých vlád, socialistických stran i nevěřící části veřejnosti. Nunciiové tak museli konfrontovat své představy ale i úkoly s československou realitou a s aktuální politicko-náboženskou situací v zemi. Autor správně vystihl, že ani výběr nunciů nebyl jednoznačný a narážel na rozdílné představy druhé strany. Uvedl též, že diplomaticko-duchovní působení apoštolského nuncia v zemi přinášelo mnohdy napětí do československo-vatikánských diplomatických vztahů a často přerůstalo v otevřený konflikt, když nuncius intervenoval do vnitropolitických či vnitrocírkevních záležitostí Československa. Týkalo se to dle autora zejména tzv. Marmaggiho a Ciariaciho aféry ve dvacátých letech, kdy toto otevřené napětí provázelo přípravy, jednání a naplňování modu vivendi v ČSR. Autor zdůraznil, že často také postavení apoštolského nuncia v Československu zřejmě neodpovídalo představám Svatého stolce ani samotných nunciů, kteří se jako zástupci Svatého netěšili dostatečné prestiží v československém prostředí. M. Šmíd zároveň v této souvislosti správně upozornil, že je nezbytné pohlížet na nunciiovu misi ve středoevropském či evropském kontextu s přihlédnutím k dobovému politicko-náboženskému vývoji, nikoliv pouze jako na izolovanou součást československo-vatikánských vztahů. Nuncius byl dle autora ve zkoumaných letech přinejmenším tak ovlivňován italskou politickou scénou, papežskými encyklikami a děním ve světě, stejně jako československá vláda politickými, náboženskými, sociálně ekonomickými poměry v republice. Toto hodnocení lze vnímat jako přínosný autorský pohled M. Šmída k pochopení zkoumané a vyložené problematiky.

Předloženou monografii M. Šmída lze vnímat v mnohém jako objevnou a zdařilou kritickou vědeckou studii o československo-vatikánských diplomatických vztazích i jako zajímavý příspěvek k dějinám československé diplomacie, ale i jako studii o důležitých kapitolách novodobých církevních dějin. Zároveň práce přináší poutavý vhled na ne právě jednoduchou kapitolu českých a československých ale také i evropských novodobých dějin. V předložené knize se podařilo naplnit autorovi vytčený cíl. Podal podrobný výklad a vyhodnotil život a postavení apoštolských nunciů v Praze zejména jako významných spolutvůrců vatikánské politiky a aktivních diplomatických zástupců Svatého stolce a přinesl nové poznatky o této problematice. M. Šmíd se zdařile pokusil i o kritické přehodnocení některých nepravdivých či tendenčně pojatých výkladů domácí zejména předlistopadové historiografie o těchto osobnostech. Autor také zasvěceně vysvětlil a přiblížil vývoj a problémy výzkumu historie apoštolských nunciatur v českých zemích na základě důkladného a kritického rozboru archivů, pramenů a literatury.

K autorovi mám dva dotazy. Lze na základě provedeného výzkumu a studia vysledovat blíže vztah či jeho proměny ze strany apoštolských nunciů vůči nekatolickým církvím v Československu? Bylo možné v uvedené době vnímat určitou diferenciaci ve vztazích pražských nunciů k českému a slovenskému katolickému kléru?

Předložená vědecká monografie PhDr. et PaedDr. Marka Šmída, Ph.D., Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950 splňuje dle mého názoru požadovaná kritéria habilitační práce, proto tuto práci **d o p o r u č u j i** k dalšímu řízení.

prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR Praha, v. v. i.

V Praze dne 27. ledna 2017

Habilitační posudek

Marek Šmíd: Apoštolský nuncius v Praze : Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950, Brno 2015.

V poslední době výrazně stoupla česká produkce k tématu česko-vatikánských vztahů, a to i k období 19. a 20. století. Tento trend souvisí zejména se zpřístupněním obsáhlých fondů pontifikátu papeže Pia XI. (1922-39), což nyní v zásadě umožňuje studovat fondy, které se týkají celého období existence první československé republiky a částečně také pomnichovské republiky druhé (1938-39). Tím se vytvořil velký prostor k novému výzkumu dané problematiky a z toho plynoucím novým interpretacím, které mohou přispět k překonání stereotypních pohledů na papežskou politiku i její poměr k našim zemím. Jeden z produktů této vlny zájmu představuje také habilitační publikace historika Marka Šmída věnovaná významu a působení apoštolského nuncia v Československu. V případě Šmídovy práce se jedná o vítaný pandán k nunciům jako aktérům papežské diplomacie v místních církvích z pohledu moderních dějin. Autor logicky vsadil na rozsáhlý heuristický průzkum a zúročil v tomto směru i své některé předchozí studie, které se danou tematikou zabývaly.¹ V úvodu se mimo jiné autor zaměřil na otázky institucionální struktury a udělal přehled základních úřadů římské kurie a jejich vzájemné vazby, aby vysvětlil diplomatické relace z pohledu Státního sekretariátu, tak i samotnou pozici apoštolského nuncia jako papežského diplomatického zástupce. V této souvislosti připomněl také vůdčí představitele kuriálních úřadů, kteří se ve své činnosti zabývali rovněž agendou ve vztahu k Československu.

Knihu rozdělil jak podle chronologických, tak tematických hledisek. V první kapitolách knihy seznamuje čtenáře s osobami nunciů a vymezuje zároveň několik oblastí, kterým se chce věnovat ve vztahu interakce nuncia s politickou reprezentací. Zabývá se tak významem navázání vztahů se Svatým stolcem, přičemž vysvětluje složité peripetie církevní politiky prvorepublikového Československa, úkoly, které zde nuncius vykonával, k nimž mimo jiné patřilo řešení otázky utváření nových hranic diecézí, nominačního práva pro biskupská

¹ Srov. např. Marek ŠMÍD, Prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve Vatikánských archivech v letech 1918-1929, in: *Církevní dějiny*, 3, č. 5, 2010, s. 39-50; Týž, *Co skrývají vatikánské archivy k období první republiky let 1918-1929*, in: *Církevní dějiny*, 4, č. 7, 2011, s. 55-62; Týž, *Pohled na Jana Šrámka z papežského stolce v době první republiky*, in: Pavel Marek a kol.: *Jan Šrámek a jeho doba*. Brno 2011, s. 218-228; Týž, *Všeobecný strach Vatikánu ze svobodných zednářů v ČSR*, in: *Historica Olomucensia*, Sv. 40, 2011, s. 125-40; Týž, *Co skrývají vatikánské archivy k období první republiky let 1929-1938*, in: *Církevní dějiny*, 5, č. 10, 2012, s. 107-116; Týž, *Marmaggiho aféra. Největší diplomatická roztržka mezi ČSR a Svatým stolcem v meziválečném období*, in: *Církevní dějiny*, 7, č. 14, 2014, s. 40-49.

jmenování, nebo budovní církevní správy na Slovensku. Formování církevní identity v nově etablovaném státě se z hlediska vnějších elementů navíc utvářelo pod nárazem změněných politických podmínek, jež přinesly novou formu vztahu církve a státu.

Marek Šmíd sleduje také některé významné kauzy, které zasáhly do vztahu mezi papežstvím a československým státem, mimo jiné i známou Marmaggiho aféru z roku 1925, která znamenala ochlazení vzájemných styků. Svoje interpretační úsilí nasměroval Marek Šmíd také k poznání kontextů aféry kolem odstoupení arcibiskupa Františka Kordače v roce 1931. Je dobře, že autor zasadil své bádání k roli apoštolského nuncia, papežské politiky a její reflexe také do vnitropolitického dění v Československu. V tomto kontextu zmiňuje například Pribinovy oslavy v roce 1933, které povzbudily slovenský autonomismus, či problematiku prezidentské volby v roce 1935, do níž velmi významně zasáhl také Vatikán, jehož představitelé pragmaticky podpořili Edvarda Beneše, který pro ně byl čitelnějším politikem, než jeho protikandidát Bohumil Němec, už vzhledem k častým kontaktům, jenž jako ministr zahraničí udržoval s vatikánskou diplomacií. Velmi dobře jsou v knize popsány události krizového roku 1938 a uzavření mnichovské dohody z pohledu Vatikánu, přičemž tyto události zasazuje také do širšího mezinárodního politického kontextu.

V dalších pasážích knihy se soustředí na ingerenci nuncia do náboženských záležitostí související s prosazením reformního proudu a vznikem církve československé, svatováclavskými slavnostmi v roce 1929, či celostátním katolickým sjezdem v roce 1935. Očekával bych v těchto částech větší pozornost biskupským jmenováním, než je autorem zmíněna, protože právě nunciatus hrál (a dosud hraje) při výběru místního episkopátu dosti podstatnou roli a vatikánské archivy současně nabízejí k této tematice poměrně dost materiálu.

V poslední části knihy najdeme zejména pasáže, jež jsou věnovány logistickým otázkám jeho působení (budova nunciatury a problémy zabezpečení jejího chodu po materiální stránce), každodennosti papežského vyslance, včetně zachycení jeho životních nákladů. Velkou pozornost po právu soustředil také na český okruh spolupracovníků nunciatury a také další diplomatický personál na pražské nunciatuře, protože českému čtenáři jsou jejich jména vesměs neznámá. Přitom se mnohdy jednalo o významné duchovní a v případě Italů i kuriální činovníky, kteří pak pokračovali ve svých kariérách na dalších důležitých místech. Velmi významnou postavou byl zejména pozdější kardinál Giovanni Panico (1895-1962), který působil po odchodu z naší metropole v roce 1935 v mnoha zahraničních misích Vatikánu. Šmíd se snažil také vysvětlit význam nunciových cest v Československu a do Říma, které jsou však podle mého názoru vyličený příliš podrobně na úkor jiných témat, kterým se taková pozornost nedostala.

Práce časově zahrnuje období od roku 1920 až do roku 1950. Kniha se tedy zabývá také obdobím války a situací po nástupu komunistického režimu, kdy byly v souvislosti s událostmi kolem čichošťského zázraku a stupňující se proticírkevní perzekuce vzájemné vztahy na oficiální úrovni přerušeny na čtyřicet let. Pro období po roce 1939 již nemáme možnost zkoumat původní materiál papežské diplomatické provenience. Autor proto z pramenných materiálů využil zejména dokumenty z Archivu ministerstva zahraničí, či z německého fondu Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, samozřejmě vedle literatury. Nové poznatky tak určitě přinese možnost detailního studia ve vatikánských archivech, poté, co se otevřou například fondy z archivu Státního sekretariátu k válečným událostem.

Z metodického a koncepčního hlediska spočívá text Šmídovy knihy především deskripci faktografických údajů, ale často při něm schází nadhled, který by ze sumy pramenných znalostí vytvořil syntetizující, souhrnněji pojatou interpretaci dějů. Syntetizující přístup bych u autora ocenil zvláště pro základní charakteristiku papežství po první světové válce. Situace, která se vytvořila z hlediska role papežství mezi světovými válkami totiž vytváří důležitý předpoklad pro recepci trendů vztahu církevních kruhů k moderní společnosti, ke kapitalistické ekonomice i k socialistickým tendencím v modifikované podobě poválečných skutečností. V pontifikátu papeže Pia XI. najdeme mnohé ambivalence. Na jedné straně řídil církve v duchu totální podřízenosti centrálnímu vedení, na druhé straně ho obava z ideové infiltrace katolické věrouky vedla k tomu, že se papež rozhodně postavil proti oběma totalitním režimům, nacionálnímu socialismu i komunismu, přičemž odporoval rovněž italskému fašismu. Papež současně formuloval i důležité církevní strategie v oblasti hospodářství a sociální nauky církve, které reagovaly na ekonomickou krizi 30. let.

Marek Šmíd zmiňuje na několika místech důležitost fenoménu Katolické akce, ale dále tuto problematiku nerozvádí. Papežem propagovaná Katolická akce, ačkoli se jednalo o nepolitický typ angažovanosti věřících, se totiž výrazně promítla i do politického směřování katolíků, zejména intelektuálních elit a představitelů mládežnických uskupení. Marek Šmíd si zde neklade hlubší otázky týkající se politického, nebo sociálně-ekonomického významu nových papežských strategií, které se v meziválečné době uplatňovaly, i když připomíná například roli, jako sehrávala encyklika "Quadagesimo anno". Vzhledem k deskriptivnímu pojetí celé práce zde chybí více prostoru k analýze toho, jak nuncius vnímal kondici českého katolicismu. Chybí mi zde také propracovanější přístup k národnostním otázkám, které byly v multinárodním československém státě pochopitelně mimořádně citlivou záležitostí, vzhledem k závažnosti dopadů národnostní otázky na celkovou situaci československého státu nebyla podle mého soudu věnována adekvátní pozornost (je však třeba ocenit, že autor poměrně

rozsáhle pojednal česko-slovenské církevní stýkání a potýkání). Vatikán totiž navzdory blízkosti ke konzervativním politickým silám vystupoval kriticky proti radikalizaci politické kultury, kterou je možné zaznamenat na pravé části spektra. Papežské kruhy také ostře kritizovaly nacionalizaci církevního spektra, přičemž vystupovaly jednoznačně i proti pronikání nacistické ideologie do církevních řad. V prosazování těchto zásad hrál významnou úlohu také nuncius v Praze. Detailnější pohled by si zasloužila taktéž druhá republika, vzhledem k tomu, jak se v pomnichovské atmosféře razantně měnily nejen politické, ale také ideové diskursy, protože katolicismus se do obsazení zbytku českého území nacisty v březnu 1939 stává důležitým segmentem nové státní i české národní ideologie.

Určitý problém členění knihy představuje rovněž fakt, že se autorem zvolená témata k analýze role papežského nuncia překrývají a nelze jednoznačně určit, jaké téma je náboženské a jaké politicko-sekulární, protože obě dvě sféry se nejen v Československu, ale i v řadě evropských zemích vzájemně prostupovaly a těžko je možné striktně ohraničit.

Přes zmíněné výhrady lze však celkově označit práci Marka Šmída za velmi potřebný krok k prohloubení znalostí o československo-vatikánských vztahů, které se nedají omezit jen na církevní sféru. Z tohoto důvodu doporučuji přijetí této publikace k habilitaci a na základě úspěšné obhajoby i udělení titulu docent.

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.

Historický ústav AV ČR, v.v.i.

Prosecká 76

190 00 Praha 9

Marek Šmíd, *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2015, 543 s.

V poslední době se zájem o církevní dějiny výrazně zvyšuje; jestliže se ovšem dříve v centru pozornosti nalézaly dějiny církve, náboženství a s tím spojených praktik v době středověku a raného novověku, pak se nyní posouvá důraz zejména na dlouhé 19. století a postupně i na 20. století. V tomto úsilí hraje podstatnou roli Marek Šmíd, jehož dosavadní práce vyvrcholila nedávno vydanou knihou *Apoštolský nuncius v Praze*.

Své téma Marek Šmíd zpracovává jako součást československo-vatikánských vztahů; zatímco se ostatní historici soustřeďovali spíše na postoj Československa k Vatikánu či na postavy československých vyslanců u Svatého stolce, M. Šmíd se zaměřil na apoštolské nuncie, působící v Československu. Z nich byl dosud poněkud známý jen Francesco Marmaggi, především v souvislosti s oslavou svátku Mistra Jana Husa a s ní spojenou Marmaggiho aférou, zde ho však autor představuje rovněž jako významného a obecně oceňovaného politika, orientujícího se suverénně ve středoevropských i vatikánských poměrech. Podobná hodnocení platí i o dalších nunciích, jejichž postřehy např. o národnostní otázce, vztazích mezi Čechy a Slováky rozhodně stojí za pozornost.

Díky Šmídově knize se v novém světle jeví působení i mnoha československých politiků, zejména E. Beneše, stále výraznějších rysů nabývá rovněž jinak nepříliš známá postava J. J. Růckla. Ze Šmídova pojednání lze také dobře vyčíst, jak významný vliv měl na politiku první republiky tisk.

V kompozici knihy autor odmítl řešení, které se celkem samo nabízelo, tj. postupovat v podstatě biograficky, rozdělit knihu na kapitoly, líčící působení vždy jednoho nuncia. Místo toho se rozhodl zpracovávat dané téma podle jednotlivých aktivit zkoumaných osob, např. osobnost nunciů, jejich první diplomatické kroky a další působení, resp. jejich působení mimo Prahu, ukončení mise a odjezd. Zvláštní pozornost je věnována apoštolské nunciatuře, jejího personálního vybavení a umístění. Při analýze zázemí, které nunciové potřebovali pro splnění svých úkolů, věnoval autor svou pozornost také jejich sekretářům a neopomněl ani jejich další kontakty s českými i slovenskými katolíky.

Šmíd vychází z mimořádné znalosti literatury (o níž svědčí mj. její soupis, zabírající sedm stran), především však z podrobného archivního výzkumu, na němž

je vyzdvihnout, že kromě českých archivů, které se dají celkem očekávat (Národní archiv, Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Archiv Kanceláře prezidenta republiky) využil v maximální možné míře vatikánské archivy (Historický vatikánský archiv, Tajný vatikánský archiv).

Šmíd líčí i praktické otázky, jimiž se nunciové museli zabývat, zejména otázky spojené s hledáním nové budovy, ve své většině jde ale především o klasickou práci z dějin diplomacie. Tento poněkud staromódní ráz ale rozhodně není na škodu, odpovídá prostě charakteru zpracovávaného tématu.

Celkově je možné říci, že kniha Marka Šmída se vyznačuje vysokou odbornou kvalitou, je významným příspěvkem nejen k dějinám čs.-vatikánských vztahů, ale i dějin Československa a jejich střeoevropských souvislostí. Její přijetí jako habilitační spis jednoznačně podporuji.

Jiří Pokorný

Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK Praha

V Praze 26. listopadu 2016